

7.11.2024

ASIA: HE 122/2024 vp
HUS/8405/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain 4 §:n muuttamisesta HE 122/2024

Vammaispalvelulain soveltamisala ja asiakkaan etu

1.1.2025 voimaan tulevasta vammaispalvelulaista poistettiin perustuslakivaliokunnan antaman lausunnon vuoksi ja eduskuntakäsittelyn aikana arvostelua herättänyt ns. ikääntymisrajaus. Muutoksen johdosta rajapinta yleis- ja erityislainsäädännön välillä muodostui epäselväksi sellaisten iäkkäiden henkilöiden osalta, joiden palvelutarpeen syynä on ollut ikääntymiseen liittyvä syy. Lain soveltamisalaa on nyt lausunnolla olevassa muutoksella tarkennettu siten, että vammaispalvelulain palveluja järjestettäisiin vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Edelleen vammaisen henkilön määritelmän kirjoitustapaa on tarkennettu, perustelujen mukaan muuttamatta sen sisältöä.

HUS-yhtymä on aikaisemmin sosiaali- ja terveysministeriölle antamassaan lausunnossa nostanut esille huolen vammaispalvelulain soveltamisesta vanhuusiän saavuttaneiden kehitysvammaisten ja mm. vanhuusiällä vammautuneiden henkilöiden osalta. Nyt ehdotettu lakiteksti ei tältä osin selkeytä em. mainittujen henkilöiden mahdollisuutta saada vammaispalvelulain mukaisia palveluja.

Sosiaalihuoltolain 4 §:ssä on lueteltu seikkoja, jotka on otettava huomioon, kun arvioidaan asiakkaan etua. Palvelun maksuttomuus ei ole arviointikriteeri ja säädökseen on nyt erikseen lisätty maininta siitä, että arvioinnissa ei oteta huomioon palvelusta määrättävää maksua. Asiakkaan edun huomioiminen vaikuttaa siihen, mitä lakia sovelletaan, kun päätetään asiakkaalle myönnettävistä palveluista. Ensisijaisesti olisi pyrittävä järjestämään palvelut yleislain eli käytännössä sosiaalihuoltolain tai terveydenhuoltolain nojalla. Jos nämä osoittautuvat riittämättömiksi, mahdottomiksi tai epätarkoituksenmukaisiksi, olisi palvelut järjestettävä erityislain nojalla.

HUS-yhtymä katsoo, että sosiaalihuoltolain asiakkaan edun arvioinnista nimenomaisesti poistettu palvelun maksullisuus tarkentaa vammaispalvelulain soveltamisalaa ja yhdenmukaistaa soveltamista valtakunnallisesti.

Asiakasmaksuihin liittyvä suojasäännös

Lakiesityksessä ehdotetaan vammaispalvelulakiin lisättäväksi säädös sosiaali- ja terveydenhuollon maksun perimättä jättämisestä ja alentamisesta tilanteessa, jossa maksun määrääminen sosiaali- ja terveydenhuollon ensisijaisen lainsäädännön mukaisesta palvelusta voisi estää tai vaarantaa vammaisen henkilön palvelujen käyttämisen. Suojasäännöstä sovelletaan tilanteessa, jossa arvioidaan, että ensisijaisen lainsäädännön mukaiset palvelut ovat riittäviä ja sopivia, mutta vammaisen henkilö ei voisi asiakasmaksun takia käyttää palveluja. Käytännössä tämä tarkoittaa, että vammaiselle henkilölle määrättäviä palveluja arvioidaan suhteessa erityislain eli tässä vammaispalvelulain

7.11.2024

ASIA: HE 122/2024 vp
HUS/8405/2024

nojalla järjestettäviin palveluihin. Kun yleislain nojalla eli käytännössä yleensä sosiaalihuoltolain nojalla järjestettävät palvelut ovat riittävät, asiakasmaksuja voidaan alentaa tai poistaa, jos asiakkaan olosuhteet ovat sellaiset, että asiakasmaksu voisi estää ensisijaisen palvelun käytön.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan suojasäännös tulisi sovellettavaksi tilanteessa, jossa punnittaisiin, vastataanko vammaisen henkilön tarpeisiin ensisijaisen lainsäädännön vai vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla, ja joissa todettaisiin ensisijaisten palvelujen olevan henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä.

HUS-yhtymä on aikaisemmin Sosiaali- ja terveysministeriölle antamassaan lausunnossa suojasäännöksen osalta lausunut, että asiakasmaksuihin liittyvät soveltamistapaukset olisi johdonmukaista kirjoittaa asiakasmaksulakiin. Ymmärrämme nyt kuitenkin lainsäätäjän valinnan kirjoittaa säädös vammaispalvelulakiin, kun yksityiskohtaisissa perusteluissa on tarkennettu soveltamista mm. seuraavalla tavalla (*Asiakasmaksuihin liittyvä suojasäännös, s. 60*):

”Suojasäännös ei kohdistuisi myöskään sellaisiin tilanteisiin, joissa on kyse ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen hakemisesta ilman mitään liittymää vammaisuuteen, jolloin ei nouse esiin tarvetta punnita, vastattaisiinko palvelutarpeeseen ensisijaisen lainsäädännön vai vammaispalvelulain mukaisin palveluin. Tämä koskisi myös tilanteita, joissa vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla ei voitaisi vastata asiakkaan palvelutarpeeseen, esimerkiksi terveydenhuollon palvelu, eikä siten olisi tarvetta punnita, minkä lain perusteella tarpeeseen vastattaisiin.”

Edellä kuvattu huomioon ottaen, suojasäännöksen sijainti vammaispalvelulaissa asiakasmaksulain sijaan, on ymmärrettävä. Käsityksemme mukaan tämä tarkoittaa, että sosiaalihuollon palveluiden järjestäjä harkitsee ja päättää asiakkaan sosiaalihuollon palveluiden vertailusta, ja terveyspalveluihin asiakas/potilas hakeutuu saamaan ensisijaisesti terveydenhuollon palveluja. Terveyspalveluiden järjestäjällä ei ole osaamista harkita vastattaisiinko palvelutarpeeseen vammaispalvelulain nojalla. Edelleen jätämme harkittavaksi voiko terveydenhuollon palvelu ensisijaisena palveluja tulla missään käytännön tilanteessa kysymykseen ottaen mm. huomioon, että vammaispalvelulain nojalla myönnettävistä palveluista voidaan päättää toistaiseksi ja erikoissairaanhoidon palveluja toteutetaan yleensä palvelutapahtumina tai hoitojaksoina.

Edellä yksityiskohtaisissa perusteluissa kuvattu vammaispalvelulain 4 § 5 momentin soveltamiseen liittyvä kytkeä palveluiden vertailuun olisi ollut hyvä kirjoittaa selkeästi itse pykälän lakitekstiin. Lisäksi kiinnitämme huomiota siihen, että ensisijaisen ja toissijaisen lainsäädännön mukaisten palveluiden vertailusta päättää Uudellamaalla asianomainen hyvinvointialue ja erikoissairaanhoidon järjestäminen on HUS-yhtymän, eli toisen organisaation, vastuulla.